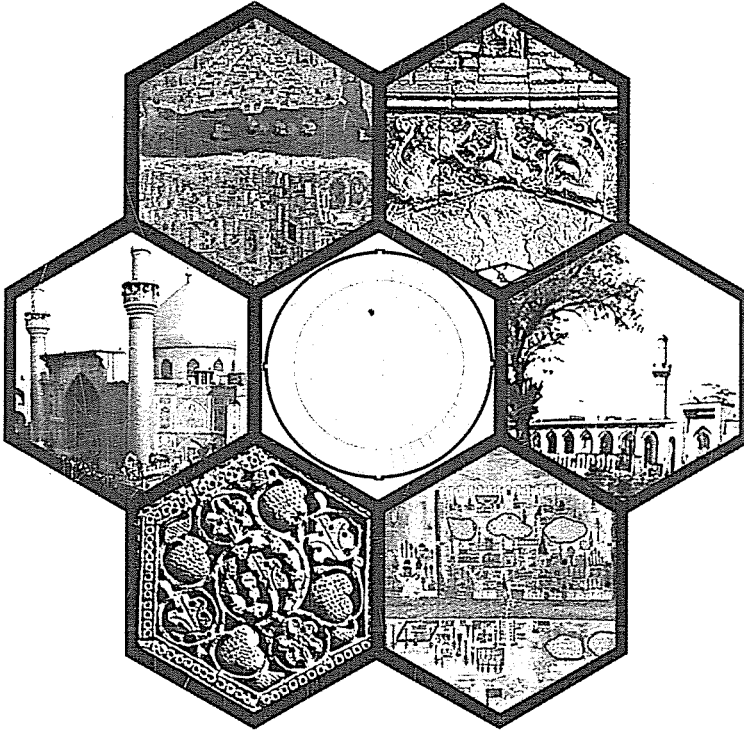

İSLAM MEDENİYETİNDE
BAĞDAT
(MEDİNETÜ'S-SELÂM)
ULUSLARARASI SEMPOZYUM

7-8-9 KASIM 2008

İLÂHIYAT
FAKÜLTESİ

IRCICA
İSLAM TARİH
SANAT VE KÜLTÜR
ARAŞTIRMA MERKEZİ

Ümraniye
Belediyesi

Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü

Marmara University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts

&

İslâm Konferansı Teşkilatı, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

Organisation of Islamic Conference, Research Centre for Islamic History, Art and Culture

İSLAM MEDENİYETİNDE BAĞDAT (MEDÎNETÜ'S-SELÂM) ULUSLARARASI SEMPOZYUM

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
BAGHDAD (MADINAT al-SALAM) IN THE ISLAMIC CIVILIZATION

المؤتمر الدولي بغداد (مدينة السلام) في الحضارة الإسلامية

7-9 Kasım / November 2008

Bağlarbaşı Kültür Merkezi

Üsküdar- İSTANBUL

TÜRKİYE

PROGRAM

Ümraniye Belediyesi'nin katkılarıyla

Sponsored by Ümraniye Municipality

CELÂL-ZÂDE MUSTAFA ÇELEBİ'NİN ANLATIMI İLE İRAKEYN SEFERİNİN AYRINTILI PANORAMASI

Dr. Funda DEMİRTAŞ**

Giriş

Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem¹ bölgelerine tertip edildiği için İrakeyn Seferi adını alan bu sefer, Sultan Süleyman'ın altıncı seferi olarak bilinmektedir. Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memalik ve derecâtü'l-mesâlik* adlı eserinde bu seferi müstakil bir başlık altında anlatmıştır.

Selimnâme'sinde verdiği bilgidен hareketle 895-896 (1490-1491) yıllarında doğduğu tahmin edilen Mustafa Çelebi, 922 (1516) yılında Dîvân-ı Hümâyün katipliğine tayin edilerek devlet hizmetine başlamıştır. Daha sonra vezir-i azam Pîrî Mehmed Paşa ve onun yerine atanan İbrahim Paşa'nın tezkireciliğini yapmıştır. Mısır isyanları sonrasında geniş yetkilerle Mısır'a gönderilen İbrahim Paşa ile Mısır'a giden Mustafa Çelebi, Mısır'dan döndükten hemen sonra reisülküttâb olmuş ve bu görevi on yıl boyunca sürdürmüştür. Reisülküttâb olarak 940-942 (1533-1535) yılları arasında gerçekleştirilen İrakeyn Seferine katılan Mustafa Çelebi, sefer esnasında hayatını kaybeden Nişancı Seydî Bey'in yerine Bağdat'ın fethinden sonra nişancılığa tayin edilmiş (941/1534) ve yirmi

---

* Bu tebliğin verileri Funda Demirtaş'ın Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen SOBT-06-05 Protokol No'lu "Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik" isimli doktora tezine dayanmaktadır.

** Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi. fundad@erciyes.edu.tr

¹ Irak-ı Arap, Musul, Bağdat ve Basra tarafları, Irak-ı Acem ise İran topraklarındaki Hemedân, Kirmanşah gibi daha iç kısımda bulunan bölgelerdir.

üç yıl aralıksız nişancılık hizmetinde bulunmuştur. 964 (1557) yılında emekli olan Mustafa Çelebi, müteferrika olarak katıldığı Sigetvar Seferi esnasında tekrar nişancılığa atanmış (974/1566), vefâtına kadar (975/1567) da bu vazifede kalmıştır.

Mustafa Çelebi'nin tarihe dair eserlerinin başında otuz tabaka (bölüm), üç yüz yetmiş beş derece (alt bölüm) üzerine tertip edilen *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik* isimli eseri gelmektedir. *Tabakatü'l-memâlik*'in ilk yirmi dokuz bölümünde esere ismini veren memleketin idarî tabakaları ve mesleklerin dereceleri özet şeklinde verilmektedir. Eserin çok az bir kısmını oluşturan ve giriş mahiyetinde kalan bu bölümden sonra 962 (1555) yılına kadar olan Sultan Süleyman devri olaylarının anlatıldığı otuzuncu bölüm gelmektedir.

İrakeyn Seferinin Ayrıntılı Panoraması

Tabakatü'l-memâlik'de bahsi geçen her olayı bir alt bölüm altında anlatan Mustafa Çelebi, İrakeyn seferini de "Bu derece hazret-i pâdişâh-ı sa'âdet-nihâd diyâr-ı şark-ı pür-fesâda azîmet idüb, ol sefer-i ferhunde-eserde feth-i dârü's-sedâd Bağdâd etdikleridir" başlığı altında şu şekilde anlatmaktadır:

"Bağdat hâkimi Emir Zülfikâr Osmanlı padişahına itaat etmeyi bir iftihar kabul ederek² yakın adamlarından biriyle Bağdat'ın anahtarlarını Sultan Süleyman'a göndermişti. Acem şahı bundan rahatsız olarak Irak'a hareket etmiş ve Bağdat'ı kuşatmıştı. Emir Zülfikâr bir süre onlarla savaşmış, fakat kendi adamlarından bazı kimselerin isyan ve hıyanetiyle öldürülmüştü. Emir Zülfikâr'ın ölümü üzerine Irak-ı Arap Safevîler'in yönetimine geçmişti.

Bu esnada aslında Teke sancağı sipahilerinden olan ve Sultan Bayezid zamanında Osmanlı'ya isyan ederek İran'a kaçan Ulama Bey oradan yüz çevirerek tekrar Osmanlı'ya itaat etti. Bitlis Ocaklı Beyi Şeref Bey ise Bitlis'i terk ederek İran'a sığındı. Bunun üzerine Bitlis eyaleti Ulama Paşa'ya verildi ve istediği kadar askerle o bölgeye gönderildi⁴.

² "939 (1532) yılında". Bk. Peçevî İbrahim Efendi, *Târih-i Peçevî*, İstanbul 1283, I, 174; Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbü't-târihi künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Koleksiyonu, nr. 5959, vr. 253a.

³ "Acem şahı, Sultan Süleyman'ın Bağdat'a hâkim olduktan sonra İran ve Turan'ın fethine kalkışmasından endişe ediyordu." Bk. Âli, *Kitâbü't-târihi künhü'l-ahbâr*, vr. 253a; Vahid Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, Ankara 1989, II, 178; "Acem şahı yakınında bulunan Emir Zülfikâr'ın Sultan Süleyman'a baş eğmesinden dolayı utanma ateşi ile yandı." Bk. Karaçelebizâde Abdül-Aziz Efendi, *Süleymannâme*, Bulak 1248, s. 113.

⁴ "Ulama Bey'e kırk kere yüz bin akçalık ikta' ile Bitlis ve Hasankeyf'in beylerbeyliği verildi. Karaman, Rum, Dulkadir, Şam ve Diyarbakır beylerbeylerine askerlerini

Bağdat'ın gerçek hâkimi memleketinin anahtarlarını Osmanlı'ya göndermiş iken, Acem şahının Bağdat'ı kuşatarak alması⁵ doğuya bir sefer düzenlemeyi zorunlu kıldı.⁶

Sultan Süleyman'ın 931 (1525) tarihinde Mustafa Çelebi'nin inşasıyla Şah Tahmasb'a gönderdiği tehdidnâme⁷ ile Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa'ya gönderdiği mektup⁸ daha 932 (1526) baharında bir doğu seferinin düşünüldüğünü göstermektedir. Ancak Belgrad'ın alınmasıyla hız kazanan Macaristan fetihleri kesin bir sonuca ulaşmadan Safevîler üzerine yürümekten vazgeçilmiştir. Macaristan'ın fethi tamamlandıktan sonra yapılan Alman seferi ile hem Almanya'yı saf dışı bırakan hem de 939 (1533) yılında imzalanan barış antlaşmasıyla Avusturya'yı Osmanlı Devleti'ne tâbi bir güç haline getiren Sultan Sü-

toplayarak Ulama Paşa ile Bitlis üzerine gitmeleri emredildi. Alman seferinin hazırlıkları tamamlandıktan sonra Ulama Paşa'nın mühimmâtı da hazırlanarak İstanbul'dan Diyarbakır'a gönderildi. Ulama Paşa Diyarbakır'a varınca kendisine katılma emri alan beylerbeyleri ile görüştü ve Diyarbakır'dan malzeme ve asker tedarik ederek elli bin miktarı asker ile Bitlis'e yöneldi. Şeref Bey Acem askeri ile Ulama Paşa'nın üzerine gelince Ulama Paşa Bitlis muhasarasını kaldırarak Diyarbakır'a döndü." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, nr. 3317, vr. 131a-132a.

⁵ "Ulama Paşa Osmanlı Devleti'ne sığındıktan sonra Safevîler'in dine aykırı bozuk inançlarını anlatmıştı. Dahası Osmanlı askeri Bitlis üzerine vardığında düşmanlık göstermişlerdi. Sultan Süleyman bu sebeplerden dolayı Acem diyarına yürümeyi düşündü." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 145a; "Şark diyarında Hz. Muhammed'in şeriatını değiştiren, Hanefî mezhebini bozan, dinden dönerek haram şeyleri mübah sayan, Şîa mezhebini yayan, Hulefâ-i Râşidîn'e buğz eden, imamlara haset eden ve seçkin sahabeye söven kızılbaşların reisi Şah Tahmasb'ın varlığını ortadan kaldırmak için harekete geçildi." Bk. Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî (Matrâkçı) Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, Ankara 1976, s. 213.

⁶ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, nr. 5997, vr. 193a-194a.

⁷ "Otağımın Tebriz, Azerbaycan belki İran, Turan, Semerkant ve Horasan sahralarında kurulması kararlaştırıldı. Bunun şimdiye kadar ertelenmesinin sebebi Belgrat ve Rodos seferleri idi. Şimdi haberin olsun ki seferimin yönü senin üzerine, askerimin hücumu da senin vilayetinedir. Askerimle memleketine girmeden ilhâd tağnı başından çıkararak atalarının yolundan gidersen benden iyilikten başka bir şey görmezsin. Fakat dalalet yoluna saparak ordumun hedefi olursan karınca olup top-rağa girsen, kuş olup havaya uçsan dahi seni Allah'ın izni ile bulup cihanı pis vücudundan temizlerim." Bk. Feridun Ahmet Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, İstanbul 1274, I, 541-543.

⁸ "Bu taraflarla ilgili işler tamamen istediğim gibi neticelendiği için yönümü o tarafa çevirdim. Emrim sana ulaştığında bir an bile gecikmeden savaş hazırlıklarını yaparak askeri uygun bir yerde topla...", Feridun Ahmet Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 543-544.

leyman böylelikle batıyı emniyet altına almış ve ilk fırsatta Safevîler üzerine harekete geçmiştir.

Bağdat ve Bitlis meselelerinin harekete geçmede etken olduğu bu seferin sebepleri arasında Çaldıran Savaşı'ndan sonra düzelmeyen Osmanlı-Safevî ilişkileri ve özellikle Safevîler'in Anadolu'da Sünnî-Şîî gerginliğini tahrik eden faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda Mustafa Çelebi seferin bilinen sebeplerine, Anadolu'da gizlice faaliyette bulunan kızılbaşların her fırsatta çıkardığı isyanları da ekleyerek bu konuda detaylı bilgi vermektedir⁹. Mustafa Çelebi 932-935 (1526-1529) yılları arasında Anadolu patlak veren sosyal huzursuzlukların/isyanların altında ortak sebeplerin yattığını düşünerek konuyu "Vilâyet-i Bozok'da hâriciler hurûc idüb, şimşir-i feth-te'sir ile makhûr-ı kahr-ı İllâhî oldukları hâdise-i meşhûre beyânındadır" başlığı altında bir alt bölüm olarak incelemiştir.

Seferin bilinen en önemli sebebi Bağdat meselesidir. Mustafa Çelebi'nin "Bağdat'ın gerçek hâkimi" diye verdiği Zülfikâr Han, Bağdat Beylerbeyi amcası İbrahim Han'ı ani bir baskınla öldürmüş (934/1528) ve kırk gün kuşattığı Bağdat'ı amcasının oğullarının elinden alarak kendiliğinden Bağdat Beylerbeyi olmuştur. Safevîler'in kendisini tanımayacağını ve cezalandıracağını düşünen Zülfikâr Han şehir halkıyla da anlaşarak Bağdat'ın anahtarlarını İstanbul'a göndermiş ve Sultan Süleyman adına hutbe okutmaya başlamıştır. Zülfikâr Han'ın düşündüğü gibi Şah Tahmasb Bağdat üzerine yürümüş ve 935 (1529) tarihinde Zülfikâr Han'ın öldürülmesiyle Bağdat Safevîler'in eline geçmiştir.

Seferin diğer önemli bir sebebi de Bitlis meselesidir. Osmanlılar'ın Teke Sancağı sipahilerinden iken Şahkulu İsyanına katılan ve arkasından Şah İsmail'e sığınarak mansıp alan Ulama Han tekrar Osmanlılar'ın hizmetine girmiş ve divanda vezirlere Bitlis beyi Şeref Bey'in şaha meyli olduğunu, hatta bu yüzden kendisini öldürmeye teşebbüs ettiğini ve İstanbul'a çağrılrsa bile itaat edip gelmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Bitlis Ocaklı Beyliği kaldırılarak Bitlis Beylerbeyilik şeklinde Ulama Paşa'ya verilmiştir. Bunu duyan Şeref Bey de Şah Tahmasb'a sığınarak yardım talebinde bulunmuştur. Ulama Paşa 938 (1532)'de Bitlis'i kuşatmış, fakat Şah Tahmasb'ın Safevîler'den aldığı kuvvetlerle Şeref Bey'in yardıma geldiği haberini duyunca kuşatmayı kaldırarak Diyarbakır'a çekilmiştir.

Osmanlı Devleti kendisine tâbi iken Safevîler'in himayesine giren Bitlis üzerine asker göndererek tekrar kontrol altına almayı meşrû bir hak olarak görürken, Safevîler'in bir oldu bittiyle kaybettikleri Bağdat gibi önemli bir

⁹ Bk. Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, vr. 124b-136b.

merkezi tekrar kontrol altına almak istemesini ve almasını bir savaş sebebi saymaktadır. Osmanlılar'ın kendi kontrolünden çıkan Bitlis'i tekrar itaat altına almayı istemesi ne kadar doğalsa, Safevîler'in de kendi kontrollerinden çıkan Bağdat'ı tekrar itaat altına almayı istemesi o kadar doğaldır. Mustafa Çelebi, 914 (1508) yılında Şah İsmail tarafından alınan Bağdat'ın Şah Tahmasb zamanında Safevîler'in kontrolünden nasıl çıktığı ve Zülfikâr Han tarafından zorla ele geçirilmeden önce kimin hâkimiyeti altında olduğu hususunda bilgi vermemektedir. Dahası haksız bir şekilde elde ettiği Bağdat'ın Safevîler tarafından zorla alınmasından endişe ettiği için Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildiren ve Bağdat'ta Sultan Süleyman adına hutbe okutturup, para bastıran Zülfikâr Han'ı da Bağdat'ın "gerçek hâkimi" olarak nitelendirmektedir. Verilen bilgiler ışığında da doğal olarak Bağdat için "Irak'ın merkezi kendiliğinden Osmanlılar'a tâbi olmuşken Şah Tahmasb'ın Bağdat'ı kuşatarak alması doğuya bir sefer düzenlemeyi zorunlu kıldı" değerlendirmesi, Bitlis için ise "Şah Tahmasb Osmanlılar'a bağlı bir uç beyliğini kendi himayesine alarak savaş açılmasına sebep oldu" değerlendirmesi yapılmaktadır. Safevîler, Osmanlılar'la savaşacak gücü kendilerinde bulamadıkları için Bağdat'ın tekrar kontrol altına alınmasını Osmanlı'nın saldırısından emin olduğunda yapmış ve bunu bir savaş nedeni saymamıştır. Osmanlılar'ın ise Safevîler'i tarih sahnesinden silecek gücü kendilerinde buldukları için hem kendi kontrollerinde kabul ettikleri Bağdat'ın Safevîler tarafından kuşatılarak alınmasını, hem de kendisine tâbi Bitlis'in Safevîler'in kontrolüne geçmesini bir savaş sebebi saymış ve Osmanlı ordusu Horasan'a kadar ilerlemiştir.

"İlk olarak serasker İbrahim Paşa'nın Halep'e giderek orada kışlaması kararlaştırıldı. 940 (1533)'ta da seraskerlik sancağı verilen vezir-i azam İbrahim Paşa Anadolu yakasına geçti.¹⁰

Eski Bitlis Ocaklı Beyi Şeref Bey üzerine gönderilen Ulama Paşa Diyarbakır üzerinden Bitlis'e ulaştı ve yapılan savaşta Şeref Bey öldürüldü.¹¹ İbrahim Paşa Çınarlı menziline geldiğinde Ulama Paşa'nın adamları gelerek Şeref Bey'in öldürüldüğünü haber verdiler. Yapılan savaştan kurtulanlar yaptıklarına pişman olarak Şeref Bey'in Şemseddin isimli oğlunun etrafında toplandılar. Şemseddin bundan sonra Osmanlı'ya itaat üzere olacaklarını bildirmek için Pir Muhammed isimli kethüdasını İbrahim Paşa'ya gönderdi. Paşa, özürlerini

¹⁰ "Sene dokuz yüz kırk rebülâhîrinin onunda... Kostantiniye'den teveccüh edip" Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 214.

¹¹ "Daha önce isyan eden Şeref Bey'in Hivan isimli bir kaleye saldırması üzerine Ulama Paşa yanında bulunan asker ile Şeref Bey üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Şeref Bey ve önde gelen adamları öldürüldü." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 143b-144a.

kabul ederek Bitlis'e bağlı kalelerin idaresini Şemseddin'e ihsan etti ve durumu padişaha bildirdi.

İbrahim Paşa durmadan ilerleyerek Konya'ya geldi ve burada Mevlânâ'nın mezarını ziyaret ederek fakirlere ve dervişlere ihsanda bulundu. Konya'dan göçülerek 10 Cemâziyelâhir 940 (27 Aralık 1533)'ta Halep'e gelindi. Kış mevsimi geldiği için Halep'te kışlanarak baharda yapılacak seferin hazırlıkları görüldü.

Bu esnada Cezâyir fatihi Hayreddin Reis¹² Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirmek için İstanbul'a gelmiş ve padişahın iltifâtlarına mazhar olmuştu. Sonra da memleketin idarî işlerinden sorumlu olan İbrahim Paşa ile görüşmek için Halep'e hareket etmiş ve Halep'te paşanın huzuruna çıkmıştı. İbrahim Paşa, Cezayir'i Beylerbeyilik şeklinde Hayreddin Reis'e vermeyi uygun görüp durumu padişaha arz etti. Sultan Süleyman tarafından da münasip bulunan bu atamadan sonra Hayreddin Reis'in nâmı Hayreddin Paşa oldu ve beylerbeyilik için kendisine menşûr, alem, tabl, nakkare ve tuğ ihsan olundu.

Sultan Süleyman'ın Irak-ı Arap'ı almak için hareket etmesinden ve seras-ker İbrahim Paşa'nın sefer hazırlıklarını yapmak için Halep'te kışlamasından Acem şahının haberi oldu. Çaldıran'da aldıkları darbe henüz zihinlerinden silinmediği için "Aşığa ya sabır, ya sefer" sözünden hareketle Acem şahı Azerbaycan'ı terk ederek Horasan taraflarına gitti."¹³

Özbek hükümdarı Ubeyd Han Horasan'a beşinci kez sefer yapmış ve 938 (1532)'de Safevîler'in kontrolündeki Herat'ı kuşatmıştı. Altı aydan fazla süren bu kuşatma esnasında şehir halkı erkenden kıtlık ve açlık çekmeye başlamış, fakat halk ve asker destansı bir direniş göstererek Özbekler'e teslim olmamıştı. Bu esnada Şah Tahmasb Bitlis'i kuşatan Ulama Paşa'nın burayı almasını engellemek için Şeref Bey'e yardım ediyordu. Bitlis kuşatmasının kaldırılmasını sağlayan Şah Tahmasb hemen ordusuyla Herat'ın yardımına koşmuş ve şahın yaklaştığını duyan Ubeyd Han kuşatmayı kaldırarak geri çekilmişti. Bu vesile ile Herat'a gelen Şah Tahmasb kışı burada geçirmişti.

Şah Tahmasb'ın Özbekler sebebiyle 1533-1534 kışını da Horasan'da geçirmesini¹⁴ ve 1533 güzünde Osmanlılar'ın Bitlis'i yeniden itaat altına almasına

¹² Hayreddin Reis hakkında bk. Âli, *Kitâbü't-târîhi künhü'l-ahbâr*, vr. 254a-256b.

¹³ Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, vr. 194a-196b. Âli yanlışlıkla Şah İsmail dediği Acem şahı Tahmasb'ın av bahanesi ile Horasan'a gittiğini söylemektedir, Âli, *Kitâbü't-târîhi künhü'l-ahbâr*, vr. 256b; Peçevî de şahın av bahanesi ile Horasan'a gittiğini zikretmektedir. Bk. Peçevî, *Târîh-i Peçevî*, s. 176.

¹⁴ İbrahim Paşa'nın Diyarbakır beylerbeyi Süleyman Paşa'dan şahın durumu hakkında bilgi edinmek için gönderdiği mektubun cevabında, o sırada Herat'ta bulunduğunu haber aldığı Şah Tahmasb'ın kışı Kum'da geçirmesinin kuvvetle muhtemel

ve Van çevresindeki yerlerin Osmanlılar'a itaat etmesine rağmen harekete geçmemesini Âlî ve Peçevî gibi kaynaklar şahın avlanma bahanesiyle Horasan'a gittiği ve savaştan kaçtığı şeklinde yorumlamışlardır. Av bahanesiyle değil de ani bir Özbek baskını endişesiyle Horasan'a giden ve Otlukbeli'nde Uzun Hasan'ı, Çaldıran'da Şah İsmail'i mağlup eden Osmanlı ordusunun karşısına çıkacak gücü kendinde bulamayan Şah Tahmasb, Osmanlı kuvvetlerinin ilerlediği haberini alınca ancak bu ilerleyişi durdurmak için hazırlıklar yapmıştır. Bu hazırlık, Çaldıran'da babasının yaptığı gibi pasif olup, yol boylarındaki ekin ve otlakları yakmak, köy ve kentleri ıssız bırakıp çekilmek suretiyle insan için yiyecek, hayvan için de ot ve yem bırakmamak şeklinde olmuştur.¹⁵

"Giderken de Osmanlı sınırında bulunan veya sınıra yakın olan Adilcevaz, Erciş ve Van kalelerini tahkim ederek asker ve savaş malzemesi takviyesinde bulundu. Serasker İbrahim Paşa bu kaleleri¹⁶ savaşız almak için haddinden fazla altın sarf ederek¹⁷ kısa sürede hepsini ele geçirdi.

Baharın gelmesiyle Serasker İbrahim Paşa Halep'te bulunan askerle Diyarbakır taraflarına hareket etti.¹⁸ İbrahim Paşa'nın asıl niyeti Musul üzerinden hareket ederek Bağdat'ı almaktı. Fakat Rumeli defterdarı ve serasker kethüdası İskender Çelebi, İbrahim Paşa'yla olan kişisel hesaplaşması sebebiyle paşayı Tebriz taraflarına gitmeye teşvik etti.¹⁹ Mısır'da isyan eden Ahmet Paşa'nın yardımıyla defterdar olan İskender Çelebi oldukça fazla bir servete sahipti, fa-

---

olduğu, çünkü Özbek hükümdarı Ubeyd Han'ın Merv'den gelerek her an hücumla geçebileceği endişesi ile Horasan hududundan ayrılamayacağını zannedildiği yazmaktadır. Bk. M. Tayyib Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı", *Belleten*, sy. 83, 1995, s. 463-464.

¹⁵ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1993, s. 134.

¹⁶ "Oynuk, Bayezid, Van, Vastan, Erciş, Adilcevaz, Ahtamar ve benzeri kaleler fethe edildi." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 148b; Yurdaydın, *Nasühüs'-Silâhi*, s. 216.

¹⁷ "İbrahim Paşa, güvenilir, işbilür, gönül almayı bilen adamlar tedarik ederek Adilcevaz, Erciş, Ahlat ve Van kalelerindeki Kızılbaş idarecilere gönderdi. Gönderilenlerin her biri çeşitli tedbirlerle idarecilerin kalplerini Osmanlı'ya ısındırarak kalelerinin anahtarlarını teslim ettirdiler." Bk. Peçevî, *Târih-i Peçevî*, s. 176.

¹⁸ Diyarbakır'da Kürt beyleri ile seferin ayrıntılarını görüşen İbrahim Paşa burâda kırk-elli gün miktarı kaldı." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 148a.

¹⁹ "İbrahim Paşa yaptığı istişare toplantısında şah tarafından Bağdat muhafazasına konulan Kızılbaşlar üzerine yürüyerek kaçış yolunu kapatmaya karar verdi. Defterdar İskender Çelebi ve Ulama'nın karşı çıkmaları ile paşa bu fikirden vazgeçerek Tebriz tarafına yöneldi." Bk. Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, s. 115-116; "Defterdar İskender Çelebi Tebriz tarafına gitmeyi tercih etti. İbrahim Paşa muhalefete güç yetiremeyip defterdarın fikri ile amel etmeyi kararlaştırdı." Bk. Peçevî, *Târih-i Peçevî*, s. 177.

kat bu serveti haksız yollardan elde ettiğine dair çeşitli iddialar vardı. Halep'te Şam bölgesinin tahririni yapan Nakkaş Ali Bey²⁰ İskender Çelebi'nin durumuna vakıf bir kimseydi. Defterdarla araları açıldı ve İbrahim Paşa'ya İskender Çelebi'nin durumunu anlatarak gözden düşmesini sağladı. İbrahim Paşa'dan bunun intikamını almak isteyen İskender Çelebi hoş sözlerle paşayı Tebriz'e gitmeye tahrik etti.²¹ "Reâya ve berâyadan başka kimsenin olmadığı şark diyarına gitmek utanç sebebidir. Sahibi bulunmayan memlekete girmek acizlerin işidir. Tasarrufu sürekli olmayacak memleketin alınmasında fayda yoktur. Bağdat'ın alınması sınıra yakın olduğu için daha münasip ve kolaydır. Diyarbakır'a yakın olan kaleler zaten alınmış durumdadır ve bu yeterlidir diyenlerin sözleri fayda etmedi ve Tebriz'e hareket edildi."²²

İbrahim Paşa baharda Halep'ten Diyarbakır'a gelmiş ve burada 40-50 gün kalarak Kürt ümerasıyla seferin ayrıntılarını görüşmüştür. Diyarbakır'da Bağdat veya Tebriz tarafına hareket etme hususunda tereddüt yaşayan İbrahim Paşa neticede Tebriz tarafına gitmeye karar vermiştir. Bunda Ulama Paşa'nın Şah Tahmasb'ın Tebriz'i terk ederek Horasan'a çekildiğini, dönmeye cesaretinin olmadığını söylemesi, Azerbaycan'ın kolayca ele geçirileceğini iddia etmesi ve İskender Çelebi'nin de bu fikre katılarak İbrahim Paşa'ya telkinde bulunması etkili olmuştur. İbrahim Paşa da yukarıdaki haklı gerekçelerle bu fikre itiraz edenleri dinlemeyerek "Azerbaycan fatihi" olma arzusuyla Tebriz'e gitme kararı almıştır. Mustafa Çelebi, bu karardan itibaren İbrahim Paşa'yı saf durumuna düşürme pahasına yanlış yaptığı her hususta kandırıldığını ifade ederek korumaktadır.

"İbrahim Paşa'nın yanında kendisiyle birlikte İstanbul'dan hareket eden kapıkulu askerleri ve yeniçerilerden başka Anadolu, Karaman, Rum, Şam, Halep, Diyarbakır ve Dulkadirli askeri bulunuyordu. 11 Zilhicce 940 (23 Haziran 1534)'ta²³ Han-ı Süvarik menziline gelindiğinde Van kalesi ve ona tâbi Amuk

²⁰ Âli, Mustafa Çelebi'nin güzel vasıflarla övdüğü Nakkaş Ali Bey'in hilekâr ve fettan olduğunu, İskender Çelebi yerine defterdar olmak istediğini, İbrahim Paşa'yı kıymetli hediyelerle kandırıldığını ve İskender Çelebi'nin adamlarına bir tertip kurarak hazine hırsızlığı ile suçladığını ifade etmektedir. Bk. Âli, *Kitâbü't-târihi künhü'l-ahbâr*, vr. 262a; "Hilebaz Nakkaş Ali Bey İskender Çelebi'nin hilafında olmuş olmamış bazı şeyleri İbrahim Paşa'ya anlatarak İskender Çelebi'den nefret ettirmiş." Bk. Peçevî, *Târih-i Peçevî*, s. 177.

²¹ Âli, İskender Çelebi hakkında Mustafa Çelebi'nin anlattıklarını aynen tekrar etmekte ve İskender Çelebi'yi suçlu olarak göstermektedir. Bk. Âli, *Kitâbü't-târihi künhü'l-ahbâr*, vr. 256b-257a.

²² Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, vr. 196b-198a.

²³ "Aynı yıl zilhiccesinin ikinci günü" Bk. Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, s. 180.

hisarının anahtarlarıyla diğer kalelerin fetih haberleri geldi. Van kalesinin korunması için Şam beylerbeyi Hüsrev Paşa tayin edildi ve bir miktar askerle Van'a gönderildi. Van'a ulaşıncaya kaleye Osmanlı bayrağı çekildi, camilerinde Cuma namazı kılındı, Sultan Süleyman adına hutbe okundu, minberlerde ve mahfillerde dört halifenin ismi anıldı. Van'ın ardından Seyâvan, Hoşab, Çerem, Bidkar, Rosni, Hal ve Tenûze kalelerinin anahtarları da getirilerek teslim edildi.

İbrahim Paşa kısa sürede Tebriz'e hareket etmesinin yanlış olduğunu anladı. Kendisi serasker olarak ordunun başında bulunsa da, asker aynı asker olsa da halkın dilinde "şaha şah gerek" sözü dolaşmaya başladı ve asker arasında firar hareketlerine yeltenenler, birbirini buna teşvik edenler oldu.²⁴ Paşa, padişahın gölgesiyle bu diyarlar gölgelenmeyince halinin perişan olacağını müşahade ederek Acem diyarına girdiğine çok pişman oldu. Defalarca merkeze ulaklar göndererek padişahın gelmesini istedi.²⁵ Bunun üzerine Sultan Süleyman²⁶ 28 Zilkade 940 (10 Haziran 1534)'ta²⁷ İstanbul'dan Anadolu yakasına geçti.²⁸

Mustafa Çelebi'ye göre Sultan Süleyman, Acem toprağına girdiğine pişman olan İbrahim Paşa'nın Tebriz'e girmeden ısrarla gönderdiği haberler üzerine mecbur kalarak sefere çıkmıştır. Bu ifadeler İbrahim Paşa'nın Sultan Süleyman'a yazdığı arzlar sebebiyle ihtiyatla karşılanmalıdır.

İbrahim Paşa'nın bilinen ilk arzı Halep'ten Diyarbakır'a doğru yola çıktığı esnada (22 Ramazan 940/6 Nisan 1534) kaleme aldığı arzdır. İbrahim Paşa'nın

²⁴ "İslâm askeri her zaman padişah ile sefere çıkmaya alışık olduğu için bu seferde serasker ile bulunmaktan memnun değildi. Padişahın sefere iştirak edeceği mukarrer iken askerin bundan henüz haberi yoktu. Düşman memleketine ayak basınca asker arasında "Şah gelirse karşısına kim çıkar? İslâm askerinin hali ne olur?" diye bir korku yayılmıştı." Bk. Peçevî, *Târih-i Peçevî*, s. 178; "İbrahim Paşa, bütün askerin sipehsaları idi. Lâkin felek iktidarlı cihan padişahı birlikte bulunmayınca, hiçbir maslahatın görülmeyeceği apaçık görülmüş idi..." Bk. Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, s. 180.

²⁵ Âli, Sultan Süleyman'ın sefere çağrılmasının sebebi konusunda da Mustafa Çelebi'yi tekrar etmektedir. Bk. Âli, *Kitâbü't-târihi künhü'l-ahbâr*, vr. 257a.

²⁶ "İran mülkünü tahrib etmek ve Acem şahını te'dib eylemek niyetiyle" Bk. Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, s. 181.

²⁷ "Sene-i mezbûre zilhiccesinin evvelinde" Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 150a; "Sene-yi mezkûre zilkadesinin yirmi yedisinde" Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 215.

²⁸ Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, vr. 198a-199a. Sultan Süleyman İstanbul'dan hareket etmeden önce sefer için yapılan hazırlıklar hakkında bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 149b-150a; Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 214-215.

bu arzda “Hazret-i sâhib-kırân-ı âlem-penâh dahi saadet ve ikbâl ile... mübârek Zilkâde guresinde Anadolu câniblerine teveccüh-i hümâyun buyursalar münasiptir²⁹” şeklindeki ifadesinden, Sultan Süleyman’ın sefere iştirakinin daha önceden planlandığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen İbrahim Paşa sefer hazırlığı yapmak için Halep’te kışlamak üzere İstanbul’dan hareket etmeden önce bu karara varılmıştır. İbrahim Paşa aynı arzda “Kızılbaş-ı evbâş tâifesi bu kış Horasan taraflarında olduğu haberleri alınub, diyâr-ı şark hâliyâ hâlidir dirler³⁰” diyerek durumun kontrol altında olduğunu, acil hareketi gerektiren bir sebebin olmadığını ifade etmektedir. “Hazret-i sâhib-kırân-ı âlem-penâh dahi devlet ile âheste âheste azm-i hümâyun buyurulmağa inâyet oluna³¹” ifadeleri de bunu desteklemektedir. Arzın sonunda yer alan ifadelerle göre de bundan sonra nasıl hareket edileceği İbrahim Paşa’nın düşmanın durumuna ilişkin vereceği bilgilere göre belirlenecektir.

Eserinde kronolojik sıraya dikkat eden Mustafa Çelebi, Hayreddin Paşa’nın Halep’te İbrahim Paşa’nın huzuruna çıkmasının ve Cezayir Beylerbeyi olarak atanmasının (22 Ramazan 940/6 Nisan 1534) hemen ardından “Bu esnâda hazret-i pâdişâh-ı memâlik-sitân leşker-i kişver-güşâyla Irak-ı Arab istihlâsına azîmet idüb, ser-asker-i Âsaf-menzilet tedârük-i umûr-ı feth-i mebrûr için Haleb şehrinde kışladıkları Acem şâhının mesmû’i olub³²” ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerden de Sultan Süleyman’ın Irak-ı Arap’ı fethetmek için hareket ettiği ve sefere iştirakinin daha önceden planlandığı anlaşılmaktadır.

“Sultan Süleyman menzil menzil ilerleyerek 8 Muharrem 941 (20 Temmuz 1534)’de Konya’ya gelerek Mevlânâ’nın türbesini ziyaret etti.³³ İbrahim Paşa da ilerlemesine devam ederek Tebriz’e girdi. Şehirde Acem şâhının adamlarından kimseye rastlanmadı. Paşa şehir merkezine değil de Tebriz’in etrafındaki Sehend isimli bir dağa kondu.”

Azerbaycan fâtihi olarak Tebriz’e giren ve Safevî Devleti’nin büyük bir kısmını Osmanlı Devleti’ne bağlayan İbrahim Paşa 10 Safer 941 (21 Ağustos 1534)’de kaleme aldığı ayrıntılı raporunda o zamana kadar yapılan harekâtın bir özetini, ilticâ ve ilhakları ve kendisinin yaptığı idarî ve askerî tayinleri bildirmektedir.³⁴ Büyük bir gururla Azerbaycan’da yaptıklarını Sultan Süley-

²⁹ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre...”, s. 466.

³⁰ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre...”, s. 466.

³¹ Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre...”, s. 466.

³² Mustafa Çelebi, *Tabakatü’l-memâlik ve derecâtü’l-mesâlik*, vr. 196a.

³³ “Paşadan ulak gelerek fetholunan kalelerin anahtarlarını getirdi.” Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 585.

³⁴ Bk. Gökbilgin, “Arz ve Raporlarına Göre...”, s. 470-476.

man'a bildiren İbrahim Paşa bu raporunun sonunda her şeye hâkim olduğunu, her şeyin yolunda gittiğini anlatır bir üslupla padişahın Erciş'e geldiğinde kendisine haber vermesini istemekte ve kendisinin kışın şahın Bağdat hâkimi Mehmet Han itaat etmezse üzerine yürümek niyetinde olduğunu ifade etmektedir. Padişahın da Diyarbakır'da kışlamasının uygun olacağını bildirmektedir.

“İbrahim Paşa'yı Acem diyarına tahrik edenler Acem şahına “Rum ahalsinin zübdesi, Osmanlı askerinin umdesi Tebriz'e gelmiş bulunuyor. Fırsat zamanı, ganimet vaktidir” diye haberler gönderdiler.

Ulama Paşa ve İskender Çelebi İbrahim Paşa'nın yanında bulunan askeri bölerek ordunun gücünü azaltmak için paşaya gelerek “Bu diyarda Kızılbaşların ocağı Kızılcaadağ'dır. Bir miktar asker verin, varıp ocaklarını söndürelim” dediler. Bu bahaneyle on bin miktarı askeri alıp gittiler. Ulama Paşa askeri bu dağa sürerek kendisi başka bir yere ayrıldı.³⁵ Buraya doyumluk almak için gelen asker yiyecek ve içecek dahi bulamadı. Atların nalları döküldü ve askerinin büyük bir çoğunluğu yayan kaldı. Pek çok asker telef oldu.

İbrahim Paşa Tebriz tahtını ele geçirince İran'ın Gilan bölgesinin padişahı Muzaffer Şah Osmanlı'ya itaat ederek on bin miktar piyade askerle İbrahim Paşa'ya katıldı. Burada bazı cahiller İbrahim Paşa'yı “Tebriz'de bir kale yapılarak içi topla ve askerle doldurulursa Acem diyarları da diğer memleketler gibi zapt edilmiş olur” diye kale yapımına³⁶ teşvik ettiler. Paşa bunun boş bir uğraş olduğunu söyleyince bu defa da Tebriz halkının büyük bir kısmını getirerek “Bu diyarlar sizin gelişinizle İslâm memleketi olup Ehl-i sünnet ve cemaatin uygulamaları yürürlük kazandı. Bize büyük bir kale lazımdır” diye reâya ağzıyla aynı dileği paşaya iletiler. Hileyle paşanın rızasını alıp Şenb-i Gazan isimli mevkide kale yapımına başladılar.³⁷

İbrahim Paşa'yı Acem diyarına tahrik edenlerin şaha gönderdikleri haber Horasan'da kendisine ulaşınca hemen Tebriz tarafına hareket etti. Şahın Sokbulak'a geldiği Ulama Paşa'nın malumu olunca İbrahim Paşa'ya “himmetinizle Karacadağ sufileri bertaraf edildi. Bir miktar daha asker verin, Erdebil'e varıp şahın yerini yurdunu harap edelim” dedi. Ulama Paşa'nın sözlerine kanan İbrahim Paşa bir miktar askerin Ulama Paşa'nın emrine verilmesini istedi. Ula-

³⁵ “Ulama askeri dağın eteğine getirip “Bundan sonrası mamur memleketlerdir. Siz yağma edin, ben dışarıdan gözcülük yaparım” diyerek askeri cehennem çukuruna benzer dar derelere ve derbendlere gönderdi.” Bk. Peçevi, *Târih-i Peçevi*, s. 179.

³⁶ Âli, kale yapımını değil de kale tamirini telkin ettiler demektedir. Bk. Âli, *Kitâbü't-târihi künhü'l-ahbâr*, vr. 258a.

³⁷ “Boş yere para harcayarak sağlam bir kale yaptılar. İçine Turan Şah neslinden Mirza Muhammed ile bazı ümera ve bir miktar asker konuldu.” Bk. Peçevi, *Târih-i Peçevi*, s. 180.

ma Paşa ve İskender Çelebi askeri bölmeye çalışırken İbrahim Paşa tarafından Akkoyunlu halkından bir miktar askerle Horasan tarafında karavul olarak bırakılan Bayındır evladından Murat Bey şahın hızla Tebriz'e yaklaştığı haberi orduya ulaştırdı. Bu haber üzerine Erdebil'e asker gönderilmekten vazgeçildi ve "düşman yakın geldi" diye ordu içinde bir telaş başladı. Fakat Sultan Süleyman'ın Tebriz'e bağlı Hoy kasabasına vardığı haberi orduya ulaşınca askere taze can geldi."³⁸

Bu zamana kadar şahla karşılaşmayı çok isteyen ve bu yönde İran ümerasından Menteş Sultan'a bir mektup yazarak Horasan taraflarında bulunan şahı bir bahaneyle Azerbaycan bölgesine getirmesini isteyen³⁹ İbrahim Paşa, çok geçmeden bu amacına ulaşmıştır. İbrahim Paşa'nın 11 Rebiülevvel 941 (21 Eylül 1534)'den sonraki günlerde padişaha gönderdiği mektuptan şahın Ucan'a yakın Miyane'ye kadar geldiği anlaşılmaktadır.⁴⁰ Daha önce şahla karşılaşmayı ve çarpışmayı çok isteyen İbrahim Paşa bundan sonra fikrini değiştirmiş ve Tebriz'e yaklaşan padişahın dört-beş gün içinde aceleyle gelmesini hatta Rumeli askerini önden göndermesini istemiştir.⁴¹

Bu sefer esnasında İbrahim Paşa'nın yanında bulunan Mustafa Çelebi, padişahın acilen çağrıldığını doğrulamakta fakat bunun vaktini belli bir niyetle farklı vermektedir. Mustafa Çelebi, askerin huzursuzluğunu ve endişesini fark ederek şahla karşılaşmaktan korkan ve şimdiye kadar elde ettiği başarıların alacağı bir yenilgiyle gölgelenmesinden endişe eden İbrahim Paşa'nın padişahu acilen çağırmasını ona yakıştıramamaktadır. Bu yüzden çağırılma olayının İbrahim Paşa'nın Acem toprağına ayak bastığı ve kendini oldukça güçlü hissettiği bir dönemde gerçekleştiğini söyleyerek paşanın kudretine halel getirmemektedir.

"Fesat ehli yine boş durmayarak paşaya "askerimiz ve malzememiz oldukça fazladır. Şah gelirse karşısına çıkıp savaşıyoruz. Bize gereken hemen göçüp ileride bulunmaktır" diye hoş sözler söylediler. Paşa da buna aldandı ve bir göç ileri gidilerek Ucan Yaylağı'na konuldu. Karşı taraf Sultan Süleyman'ın gelişini sadece ağızlarda dolaşan bir söylenti olarak görüyor, buna ihtimal dahi vermiyordu. İbrahim Paşa'nın ileri göçmesi onların bu düşüncelerini değiştirdi ve harekete mecalleri kalmadı.

³⁸ Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, vr. 200b-202a.

³⁹ Bk. Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre...", s. 477.

⁴⁰ Bk. Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre...", s. 477.

⁴¹ Bk. Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre...", s. 478.

Sultan Süleyman⁴² 19 Rebîülevvel 941 (28 Eylül 1534)'de Tebriz'e ulaştı.⁴³ Ertesi gün göçülerek Ucan Yaylağı'na konuldu⁴⁴ ve iki Osmanlı ordusu birleşti. Bir sonraki gün divan yapılarak Tebriz'de bulunan bütün devlet erkânı ve beylerbeyiler el öptüler. Sonraki gün yine divan olup Gilan padişahı Muzaffer Şah Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkarak padişahın iltifatlarına mazhar oldu.

Horasan'da saklanan Acem askerinin ortaya çıkması bir fırsat bilinerek üzerlerine hücumla karar verildi.⁴⁵ Orduyu hafifletmek için Şirvân beylerinden Mirza Muhammed'e bazı sancak beyleri ve bir miktar asker koşularak Tebriz'de ikamet emredildi.⁴⁶ 941 (1534)'de Osmanlı ordusu Ucan'dan harekete geçti. Fakat Horasan'dan hızla gelen Acem ordusu Sultan Süleyman'ın gelmesiyle her açıdan güçlenen Osmanlı ordusundan korkarak tekrar gözden kayboldu.⁴⁷ Osmanlı ordusu Serçem Hanı'na geldiğinde ileride bulunan kuvvetler önlerince kaçan Acem kuvvetlerine yetişerek öldürdüler. Nikna Hanı'na gelin-

⁴² “23 Safer 941 (3 Eylül 1534)'de Sultan Süleyman Hilis konağından kalktıktan sonra serasker tarafından sipahi oğlanlarından iki nefer ulak gelerek bütün Azerbaycan ve Irak'ın fethedildiğini, Azerbaycan beylerbeyliğinin Ulama Bey'e, Irak beylerbeyliğinin ise Bayırdıroğlu Murad Bey'e verildiğini ve gereken yerlere beylerin atandığını, yapılan fetihler için memlekete fetih-nâmeler gönderilmesinin münasip görüldüğünü arz ettiler. Ayrıca seraskerin muharremin yirmi beşinde Tebriz'e vardığını ve burada bir kale yapımına başladığını, padişahın bu yıl Tebriz'e gelmeyerek Diyarbakır'da kışlamasının uygun görüldüğünü ve Gilan padişahının itaatini bildiren elçiyi kendilerine gönderdiğini bildirdiler.” Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 586; “Aydın Karyesi konağından sonra Sultan Süleyman Tebriz yolundan ayrılarak Erciş tarafına yöneldi. Serasker, Çavuş Ferah'ı ulak olarak gönderdi ve Kızılbaş'ın gelmekte olduğu haberini verdi. Tebriz tarafına geçmek için otak gitti... 16 rebîülevvelde Ahte Han karyesinde serasker tarafından “Acele ile gelesiniz” diye ulak geldi.” Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 587.

⁴³ Sultan Süleyman'ın takip ettiği yol hakkında bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 150b-153b; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 584-587; Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 220-226.

⁴⁴ “Sultan Süleyman Erciş'e geldiğinde niyeti Irak-ı Acem'i fethettikten sonra Diyarbakır'da kışlamak ve Irak-ı Arab'ı da almaktı. Bu esnada Acem şahının ilgar ile Tebriz üzerine geldiği haberi orduya ulaştı. Sultan Süleyman hızla hareket ederek 27 Rebîülevvel 941 (6 Ekim 1534)'de Ucan Yaylasına yaklaştı.” Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 153b-154a; “Padişah rebîülevvel ayının yigirmisinde Ucan Yaylağında İbrahim Paşa'ya mülakî olduktan” Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 216.

⁴⁵ “Acem şahının Sultaniye'de olduğu haberi alınınca Osmanlı ordusu 2 Rebîülâhır 941 (11 Ekim 1534)'de harekete geçti.” Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 155a.

⁴⁶ Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 587-588.

⁴⁷ “Hemedân, Ârâmend ve kal'a-i kûh-i Elvend cânibine kaçıp” Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 229.

diğinde ise karavul tayin edilen kuvvetler düşmandan aldıkları esirleri getirdiler. 5 Rebûlahir (14 Ekim)'de⁴⁸ Sultaniye şehrine konuldu.⁴⁹ Burada gençliğinde Acem şahına iltica eden Dulkadirli soyundan Şahruh Beyoğlu Mehmet Han⁵⁰ Osmanlı'ya itaatini bildirdi ve onun için bu menzilde bir gün oturuldu. Ertesi gün padişahın huzuruna çıkarılarak padişahın lütfuna mazhar oldu.⁵¹

Bu esnada yaz mevsimi biterek kış mevsiminin alametleri görülmeye başlandı. Sultaniye'nin havası kışlamaya müsait olmadığı için ordunun Bağdat ve Nefes taraflarında kışlaması münasip görüldü. Bu menzilde Gilan padişahına icazet verilerek memleketine gönderildi. Şahruh Beyoğlu Mehmet Han⁵² ile Ulama Paşa'nın da Tebriz'e⁵³ gitmesi emredildi. Bundan sonra ordu yürüyüşe devam ederek Karakan Yaylağı'na geldi. Asker burada yiyecek sıkıntısı yüzünden oldukça zor günler geçirdi. Buna rağmen Acem ordusu İsfahan'a yakın Dergezin hududuna kadar takip edildi ve Acem memleketleri talan edildi. Bu takip esnasında Acem ordusuna rastlanmadığı için Osmanlı ordusu takibi bırakarak Bağdat'a doğru harekete geçti.

21 Rebûlahir (30 Ekim)'de⁵⁴ Hemedan mukabelesine,⁵⁵ bir sonraki gün Balavar sahrasına ve 29 Rebûlahir (7 Kasım)'de de Veysel Karanî'nin mezarının bulunduğu menzile konularak makamı ziyaret edildi. Cemâziyelevvel başında Mahideşt'e, dördüncü gün Şems Alemdar konağına,⁵⁶ altıncı gün Şahin Kalesi'ne, dokuzuncu gün ise Kasr-ı Şirin'e gelindi. Burada Dokuz Ölüm neh-

⁴⁸ "Rebûlâhirin on altıncı günü Sultaniye'ye varmışlardı." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 155b.

⁴⁹ Ucan ile Sultaniye arasındaki menziller için bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 228; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 587-588.

⁵⁰ "İsfahan beylerbeyi Mehmed Han" Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 229.

⁵¹ "Sonra Erzurum beylerbeyliği ve Niğbolu sancağı verildi." Bk. Peçevî, *Târih-i Peçevî*, s. 183.

⁵² "Adilcevaz tarafına gönderilip o civarda bulunan benderlerin korunması ile görevlendirildi." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 229.

⁵³ "Ulama dahi Tebriz ve Van tarafına gönderilip..." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 229.

⁵⁴ "Rebûlahirin yirmi üçüncü günü Hemedân'a yetişip" Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 157a.

⁵⁵ Sultaniye ile Hemedân mukabelesindeki La'lîn Çemen arasındaki menziller için bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 234; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 588-589.

⁵⁶ "Bu konakta yüz tane top arabası yakarak zarbezenleri yere gömdüler." Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 590; "Burada şahın Bağdat muhafızı olan Tekeli Mehmed Han tarafından affedilmesini isteyen bir elçi geldi." Bk. Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, s. 118.

rinin taşması⁵⁷ sonucu asker, hayvan ve teçhizat açısından oldukça fazla ziyan yaşandı. Sultan Süleyman dahi bir iki gün bekleyerek 15 Cemâziyelevvel 941 (22 Kasım 1534)'de Bağdat'a geçti.

Bu esnada Bağdat'ın şah tarafından hâkimi olan Tekeli Mehmet Han korkusundan itaat suretinde bir mektup yazıp Sultan Süleyman'a göndermişti.⁵⁸ Bunun hakikat olmadığı ve bütün adamlarıyla Bağdat'tan çıkarak Fars taraflarına gittiği anlaşılınca İbrahim Paşa ileri yürüyerek 22 Cemâziyelevvel 941 (29 Kasım 1534)'de Bağdat'ı ulaştı ve kulelerine Osmanlı bayrağı çekerek anahtarlarını Sultan Süleyman'a gönderdi. 24 Cemâziyelevvel 941 (1 Aralık 1534)'de⁵⁹ ise Sultan Süleyman Bağdat'a girdi.⁶⁰ Sonraki gün divan yapılarak bütün devlet erkânı ve beylerbeyiler padişahın elini öperek fethi kutladılar. Rumeli ve Anadolu beylerbeyine uygun yerlerde kışlak tayin olundu⁶¹ ve memleketleri yakın olan, ümerâ ve askere icâzet verildi.⁶² Sultan Süleyman'ın bütün devlet erkânı, yeniçeri ve kapı halkıyla Bağdat'ta kışlaması kararlaştırıldı.⁶³

Sultan Süleyman'ın Bağdat'ta kışladığı süre içerisinde Acem şahının Hوران hâkimi Gazi Han 27 Cemâziyelâhir 941 (3 Ocak 1535)'de⁶⁴ padişahın huzuruna çıkarak itaatini bildirdi. Kendisine Loristan beylerbeyliği verildi fa-

⁵⁷ "Şat ırmağının kenarında Dokuz Geçit denilen köprüde nehrin taşması" Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 158a.

⁵⁸ "Kızılbaş tarafından Bağdat beylerbeyi tayin edilen Mehemed Han kethüdası Huvâce Hasan b. Dâniyâl'ı tazarru için Sultan Süleyman'a göndermişti." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 236; "Bağdat kethüdası Hâce Hüseyin b. Danyal'i acele ile Sultan Süleyman'a gönderip" Bk. Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osmân*, İstanbul 1341, s. 349.

⁵⁹ "2 Cemâziyelâhir 941 (9 Aralık 1534)'de" Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 159b; "21 Cemâziyelevvel 941 (28 Kasım 1534)'de" Bk. Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osmân*, s. 350.

⁶⁰ Hemedân ile Bağdat arasındaki menziller için bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 237; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 589-591.

⁶¹ "Rum beylerbeyine Musul, Anadolu beylerbeyine de Ruha'da kışlamaları emredildi." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 159a; "Musul, Hasankeyf, Âmid, Ruha, Birecik, Malatya, Kahta ve Gergir taraflarında kışlamak için Anadolu ve Rumeli beylerine icâzet verildi." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 238.

⁶² "Karaman, Rum, Dulkadir, Diyarbakır ve Şam beylerbeylerine icâzet verildi." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 159a.

⁶³ Sultan Süleyman'ın Bağdat'ta kışladığı süre içinde yapılan atamalar için bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 160a-160b. "Sultan Süleyman'ın Bağdat'a kışladığı duyulunca Basra canibinden Reşid İbn Megâmiz korkusundan elçi tariki ile oğlu Megâmiz İbn Reşid'i Sultan Süleyman'a gönderdi." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 242; "Basra caniblerinin hâkimi Raşid de itaat ederek padişahın lutfuna mazhar oldu." Bk. Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, s. 120.

⁶⁴ "7 Recep 941 (12 Ocak 1535)'de" Bk. Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, s. 120.

kat ihanet ederek cezasını buldu. 8 Ramazan 941 (13 Mart 1535)'de de defterdarlıktan azledilen⁶⁵ İskender Çelebi asılarak öldürüldü.⁶⁶

Osmanlı ordusu Bağdat'ta kışlarken gizlenen Acem şahı ortaya çıkarak Tebriz üzerine yürümüştü, Tebriz'de bulunan Osmanlı askeri dağılmış⁶⁷, Ulama Paşa ise Van'a çekilmişti.⁶⁸ Acem şahı Ulama Paşa'nın ardından Van'a kadar ilerlemiş ve şehri muhasara etmişti.⁶⁹ Bu haber Bağdat'ta bulunan Sultan Süleyman'a ulaşınca⁷⁰ kışlakta olan askere tekrar Tebriz tarafına hareket edileceği haberi gönderildi⁷¹ ve 28 Ramazan 941 (2 Nisan 1535)'de⁷² Bağdat'tan hareket edildi. Her gün bir menzil geçilerek Göktepe menziline gelindi.⁷³ Osmanlı ordusunun Tebriz'e hareket ettiğini öğrenen Şah Tahmasb Van kuşatmasını kaldırarak tekrar kaçmaya başladı. Dağınık durumda bulunan Osmanlı ordusu-

⁶⁵ "Beytü'l-mâl hususunda hıyaneti zahir olduğu için azledilen" Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 160b; "Veziriazam ile Defterdar İskender Çelebi'nin aralarında soğukluk hasil oldu. İskender Çelebi defterdarlıktan azl olundu." Bk. Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, s. 183; "İskender Çelebi azl olunup, kendinin ve Hüseyin Çelebi'nin zeâmetleri has olmak buyuruldu." Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 589.

⁶⁶ İskender Çelebi'nin öldürülmesinin sebepleri hakkında bk. Âli, *Kitâbü't-târîhi kün-hü'1-ahbâr*, vr. 261b-263a; Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, s. 185-188

⁶⁷ "Diyarbakır beylerbeyinden ulaklar gelerek "Şah Tahmasb Tebriz'de konulan beyler ve yeniçeriler kaçınca kalan esbâbları aldı ve zarbezenlerden mangır kesdirerek harçlık eyledi..." Bk. Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osmân*, s. 352.

⁶⁸ "Acem şahı Tebriz üzerine yönelince Ulama Paşa'ya haber verildi ve padişahın emri gereğince Ulama Paşa Tebriz'den çıkarak Van'a geldi. Tebriz'de bırakılan İhtiyar Bey dahi kaleyi terk ederek Diyarbakır'a gitti. Padişahın emrine aykırı hareket ederek kaleyi terk eden İhtiyar Bey öldürüldü." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 162a; "Ulama şaha mukabele hususunda ihmâl ve imhal ederek Van tarafına gitti." Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 250.

⁶⁹ "Acem şahı o kışı Tebriz'de geçirerek baharda Van'ı muhasara etti." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 162b.

⁷⁰ "18 Ramazan 941 (23 Mart 1535)'de Ulama Bey'den "Bize meded yetişsin" diye ulaklar geldi." Bk. Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 592.

⁷¹ İkinci kez İran üzerine harekete geçirmeden yapılan hazırlıklar için bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 162b-163b. "Anadolu ve Rumeli askerine Altunköprü mukabelesindeki Göktepe'ye gelerek orduya katılmaları, Diyarbakır beylerbeyine de Diyarbakır, Ekrad ve Van'da Ulama'nın yanından bulunan asker ile Tebriz'e varması emredildi. Burada görünüşte Osmanlıya itaat suretinde olan fakat zarar verme niyeti taşıyan Kürt beylerinden Erdeşir b. Şir Ali öldürüldü ve şaha mektup yazıldı." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 252-256.

⁷² "27 Ramazan 941 (1 Nisan 1535)'de", Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 163b; "8 Şevval 941 (12 Nisan 1535)'de", Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, s. 121.

⁷³ Bağdat ile Altunköprü arasındaki menziller için bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 253; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 591-593.

nun toplanmasından sonra⁷⁴ 20 Zilhicce 941 (22 Haziran 1535)'de Sarıcakamış menziline gelindi. Burada şah tarafından görünüş itibariyle sulh isteyen bir elçi geldi.⁷⁵ Bunun bir hile olduğu anlaşılınca elçi tekrar kendisine gönderildi⁷⁶ ve Meraga üzerinden geçilerek⁷⁷ 29 Zilhicce 941 (1 Temmuz 1535)'de Tebriz'e gelindi⁷⁸ fakat yine şah ve ordusundan eser görülmedi. 4 Muharrem 942 (5 Temmuz 1535)'de Sultan Süleyman İbrahim Paşa ile Tebriz'e girdi.

Düşmanın ortada görünmemesinin sebebi Osmanlı ordusunu kırsal bölgeye çekerek zayıf vermesini sağlamaktı. İbrahim Paşa gururundan bunu fark edemedi ve askerle⁷⁹ Tebriz'den çıkarak şahın arkasından gitmeye başladı.⁸⁰ Menziller kat edilerek 3 Safer 942 (3 Ağustos 1535)'de Dergezin yakınına konuldu.⁸¹ Burada şahtan tekrar elçi geldi.⁸² Şahın ortaya çıkmayacağı anlaşılınca da geriye dönme kararı alındı.

⁷⁴ “Şevvalin ortasında Altunköprü'ye gelindi. Arap ve Rum memleketinden gelecek olan askeri beklemek için burada bir ay kalındı... Diyarbakır beylerbeyi orduya gelip katılmayan askere serdar tayin edilerek Bitlis üzerinden Tebriz'e gelmeleri emredildi.” Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 164a-165a; “Altunköprü'de Rumeli ve Anadolu askeri toplanıncaya kadar oturulup Şah Tahmasb'a hükm-i şerif gönderildi ki müsveddesi budur: ...” Bk. Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osmân*, s. 352.

⁷⁵ “Şah kaçarken askerine ve halkına müdafaada olmasını, Osmanlı askerini engellemesini ve savaşmasını emretmiş fakat askeri şahtan yüz çevirmişti. Şah da hileyle başvurarak Emir Şeyh b. Emir Hasan ve Eşik Ağasını elçi olarak göndermişti.” Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 261-263; “Emir Şeyh b. Emir Hüseyin ve Eşik Ağasını elçi olarak gönderdi.”, Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osmân*, s. 353.

⁷⁶ Elçilerin şah adına söyledikleri ve verilen cevap hakkında bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 263-266; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osmân*, s. 353.

⁷⁷ “Tebriz'e yakın Sa'dâbâd'a geldiğinde birkaç gün ikamet olundu. Burada şahın korucubaşısı elçi tarikile geldi. Kendisine iltifat olunmayarak şaha hitaben yazılmış bir mektupla geriye gönderildi.” Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 267-268.

⁷⁸ “2 Muharrem 942 (3 Temmuz 1535)'de Tebriz civarında bulunan Es'adâbâd Yaylağına gelindi.” Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 165b.

⁷⁹ “Güçlü kuvvetli, atlı, silahlı elli altmış bin asker ile Yeniçeri bölüğünün en seçkinleri ayrıldı. Geriye kalan asker ile hazine, cephane ve askerin ağırlıkları Diyarbakır beylerbeyi Muhammed Paşa ile Tebriz tarafına gönderildi.” Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 166b.

⁸⁰ “Sultan Süleyman bu defa dahi feragat eylemeyerek Acem ordusunun arkasından ilgar eylemeyi emretti... Muharrem ayının on beşinci günü seçilmiş ordu Acem şahının peşine düştü.”, Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 166a-166b; “İbrahim Paşa'nın asker ile şahın akabinden İsfahan'a ilgar etmesi emredildi. Sersaker İbrahim Paşa 17 Muharrem 942 (18 Temmuz 1535)'de harekete geçti.” Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhî*, s. 268.

⁸¹ “Acem şahı yollara casuslar yerleştirmişti. Bu casuslardan Osmanlı askerinin ilgar ile üzerine geldiğini öğrenen şah kendisine yetişileceğinden endişe ederek geçtiği

21 Safer 942 (21 Ağustos 1535)'de⁸³ Tebriz'e dönüldü.⁸⁴ Altı gün Tebriz'de kaldıktan sonra Anadolu'ya hareket edildi.⁸⁵ 15 Rebiülevvel (13 Eylül)'de Bitlis hâkimi Şemseddin kalesinin anahtarını Sultan Süleyman'a teslim etti. 23 Rebiülahir (21 Ekim)'de Diyarbakır'a gelinerek bir süre oturuldu.⁸⁶ 23 Cemâziyelevvel (19 Kasım)'de Fırat'tan geçildi ve 28 Cemâziyelevvel (24 Kasım)'de Halep'e gelindi.⁸⁷ Burada da bir süre kaldıktan sonra 6 Cemâziyelahir (2 Aralık)'de İstanbul tarafına hareket edildi ve 14 Recep 942 (8 Ocak 1536)'de⁸⁸ İstanbul'a gelindi."⁸⁹

Sonuç Yerine

Mustafa Çelebi, İbrahim Paşa merkezli bir sefer anlatmıştır. Seferin başında yaptıkları tartışılmayacak kadar doğru olan İbrahim Paşa, seferin ortalarında yanlış kararlar vermeye başlamış, seferin sonunda da tabiatında meydana gelen olumsuz değişiklikler sebebiyle eleştirilmiş ve sefer dönüşünde hatalı bulunarak öldürülmüştür.

İrakeyn seferi esnasında Tebriz'e hareket kararı da dâhil olmak üzere bir dizi yanlış kararlar alan İbrahim Paşa, Mustafa Çelebi tarafından korunmakta-

---

yerleri yakıp yıkarak kaçmaya başladı." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 167a.

⁸² "Şah canibinden elçiler ile suçlarının affını rica eyleyen niyaz-nâmeler gelip ulaştı. Şahın böylece sulhu temennî etmesi üzerine 'Bu kadar kulak burma düşmana kafidir' buyrulurak" Bk. Çabuk, *Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi Solakzâde Tarihi*, s. 188-189.

⁸³ "20 Safer 942 (20 Ağustos 1535)'de" Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 167b.

⁸⁴ "Tebriz ve diğer Azerbaycan vilayetlerinin yarar halkının sürülmesine ve zaptı mümkün olan yerlerin korunmasına karar verildi. Karar gereği Acem halkının ilim ve sanat erbabı sürüldü. Zaptı mümkün olan kalelere top, tüfek ve diğer savaş malzemeleri ile zahire konularak muhafızlar tayin edildi. İran şahının tasarrufunda olan bazı memleketler yakılıp yıkıldı." Bk. Bostan Çelebi, *Gazavât-ı Sultan Süleyman*, vr. 167b.

⁸⁵ Osmanlı ordusu çekildikten sonra şah tarafından yapılan saldırılar için bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 271-278; Lütfi Paşa, *Tevarîh-i Âl-i Osmân*, s. 354-355.

⁸⁶ "Diyarbakır'da Anadolu beylerbeyi Süleyman Paşa'ya, Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'ya ve arkalarından vezir Ayas Paşa ile Kasım Paşa'ya icazet verildi. Sultan Süleyman burada yirmi bir gün ikamet etti." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 281-282.

⁸⁷ Diyarbakır ve Halep arasındaki menziller için bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 282-283; Feridun Ahmed Paşa, *Mecmûa-i Münşeât-ı Feridun Bey*, s. 597-598.

⁸⁸ "Sene-i mezkûre Recebinin üçünde Üsküdar'a gelip nüzül eyledi." Bk. Yurdaydın, *Nasûhüs's-Silâhi*, s. 284; "Recebin on üçünde İstanbul'a geldiler." Bk. Lütfi Paşa, *Tevarîh-i Âl-i Osmân*, s. 355.

⁸⁹ Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik*, vr. 201a-220b.

dır. Mustafa Çelebi'nin Tebriz'e gitme hususunda kullandığı üslup ve gitmeye taraftarlarının delillerini mantıklı ve detaylı bir şekilde zikretmesi, İbrahim Paşa'nın çeşitli hilelerle kandırıldığını söylemesi bu kararı onaylamadığını göstermektedir. Mustafa Çelebi, İbrahim Paşa'nın Tebriz'e girdiği andan Sultan Süleyman'ın Tebriz'e geldiği ana kadar yaşananları İbrahim Paşa açısından sürekli tevil etme çabasındadır. Bu çabasından dolayı Tebriz yolunda hangi konağa ne zaman geldiğini bile ayrıntılı bir şekilde belirten Mustafa Çelebi Tebriz'e giriş tarihini vermemektedir. Mustafa Çelebi'ye göre İbrahim Paşa'nın tek yanlış kararı bu değildir ve paşa bundan sonra yine kandırılarak başka yanlış kararlar da almıştır. Kızılcaadağ'da boş yere binlerce askerin kırılması, Tebriz'de kale yapılması, Ulama Paşa'nın Erbil'e gitmesine müsaade etmesi, askerin Tebriz'de kışlaması gibi yanlış kararlar alan İbrahim Paşa'nın Azerbaycan fatihi olarak tabiatı değişmeye başlamıştır. Kendisine "Serasker Sultan" ismini layık gören İbrahim Paşa askerden arındırılmış bir bölgeye girerek elde ettiği başarılar sebebiyle haddinden fazla gururlanmıştır. Mustafa Çelebi son derece sevdiği ve saydığı İbrahim Paşa'daki bu değişiklikleri fark etmiş fakat bu değerlendirmeyi İrakeyn seferini anlattığı bölümün sonunda yapmıştır. Bundan sonraki bölümde de İbrahim Paşa'nın padişahın gazabına uğramasını anlattığı için mantıksal bir geçiş yapmıştır.

Mustafa Çelebi seferin değerlendirilmesini bir sonraki alt bölümde İbrahim Paşa'nın öldürülmesinin sebeplerini anlatırken yapmaktadır. Buna göre; bu seferde Bağdat ele geçirilmiştir, fakat Sultan Süleyman bu seferin hedefine ulaşmadığını, düşmandan intikam alınmadığını düşünmekte ve bunun sorumlusu olarak da İbrahim Paşa'yı görmektedir. Bağdat'ta tabiatı değişen, dini kuralların hilâfına hareket etmekten çekinmeyen, kan dökmeye razı olan İbrahim Paşa düşmanı bozguna uğratmak imkân dâhilinde iken çeşitli hatalar yapmış ve fırsatları kaçırmıştır. Netice itibariyle İbrahim Paşa'nın heves ve gururunun damgasını vurduğu bu seferde Osmanlı Devleti'nin kısmetine Bağdat, İbrahim Paşa'nın kısmetine ise ölüm düşmüştür.